

4 511.47

к 21

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

КАРАЧЕВСЬКА НАДІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

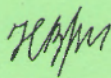
УДК 796.011.3 : 373.31 : 159.947.73

**НАВЧАЛЬНО-ІГРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ВАЖЛИВИЙ
ЧИННИК ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

24.00.02 – фізична культура,
фізичне виховання різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Львів – 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та методики дошкільної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор біологічних наук, професор
ПОЛАТАЙКО ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
професор кафедри спортивних спеціалізацій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КУЦ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ,
Львівський державний університет фізичної культури,
професор кафедри теорії і методики фізичного виховання;

кандидат педагогічних наук, професор
КОЗЛОВА КЛАВДІЯ ПИЛИПІВНА,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри теорії і методики фізичного виховання.

Захист відбудеться 7 червня 2007 року о 12 годині 30 хвилин під час засідання спеціалізованої вченої ради К 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури за адресою: 79000 м. Львів, вул. Костюшка, 11.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79000 м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано 5 травня 2007 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

О. М. Вацеба

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. В процесі соціокультурного відродження України розвиток національної системи фізичного виховання підрастаючого покоління набуває першочергового значення. На створення умов для реалізації нових технологій у сфері зміцнення здоров'я засобами фізичної культури і спорту спрямована низка державних документів: Закон України "Про фізичну культуру і спорт" (1993), Цільова комплексна програма "Фізичне виховання – здоров'я нації" (1998), "Концепція фізичного виховання в системі освіти України" (1998), Програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів (I–XI класи) (1998), Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України (1996), Програми для середньої загальноосвітньої школи (1–4 класи) (2006).

З огляду на критичну ситуацію зі станом здоров'я і необхідністю підвищення рухової активності дітей, усе вагомішими стають дослідження, пов'язані з організацією фізичного виховання молодших школярів для досягнення його оздоровчих, виховних та освітніх завдань.

Пошуку засобів підвищення ефективності та покращення організації фізичного виховання, покращення фізичного розвитку і здоров'я дітей, профілактики та корекції порушень у процесі їхнього розвитку присвятили свої дослідження чимало науковців: Е. Вільчковський (2004), О. Дубогай (2005), К. Козлова (1996), Т. Круцевич (2003), О. Куц (2003), Б. Шиян (2005) та ін.

На удосконаленню системи фізичного виховання молодших школярів спрямовано праці В. Ареф'єва (1995), О. Власюк (2006), Н. Москаленко (2007), С. Присяжнюка (2001) та ін.

Дослідженням проблеми поєднаного формування фізичних та вольових якостей школярів у процесі спрямованої фізичної підготовки займаються А. Артюшенко (2003), А. Віндюк (2002), П. Коханець (2006), О. Міщенко (2002), С. Присяжнюк (2001) та ін. На розвиток дітей, особливо на виховання їхніх емоційно-вольових якостей, впливають стихійні та спеціально організовані, природні та соціальні чинники.

За результатами аналізу теоретичних, експериментальних досліджень і практики роботи шкіл виявлено суперечність між високими вимогами до виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів і нерозробленістю підходів до організації навчально-ігрового середовища у початковому навчанні для сприяння їхньому розвитку. З урахуванням цієї суперечності та необхідності досліджувати особливості виховання емоційно-вольових якостей в учнів початкових класів, оскільки недостатньо розроблено окремі його аспекти в теорії та практиці фізичного виховання

313/3

молодших школярів, й обрано тему дослідження: “Навчально-ігрове середовище як важливий чинник виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів на уроках фізичної культури”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики дошкільної освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на 2006–2011 рр. “Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування в Європейський освітній простір”, номер державної реєстрації 0106U009432.

Роль автора полягала в дослідженні фізичних та емоційно-вольових якостей молодших школярів; розробці моделі навчально-ігрового середовища для виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів на уроках фізичної культури.

Об'єкт дисертаційного дослідження – фізичне виховання молодших школярів на уроках фізичної культури.

Предмет дослідження – виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів у навчально-ігровому середовищі.

Мета дослідження – розробити та апробувати модель навчально-ігрового середовища з використанням рухливих ігор для виховання у молодших школярів емоційно-вольових якостей.

Відповідно до поставленої мети у роботі розв'язували такі **завдання**:

- проаналізувати досвід організації навчально-ігрового середовища в початковій школі та визначити особливості його функціонування для навчання молодших школярів під час уроків фізичної культури;

- визначити рівень фізичного розвитку, фізичної підготовленості та емоційно-вольових якостей молодших школярів;

- виявити сутність навчально-ігрового середовища як чинника, сприятливого для виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів;

- розробити й експериментально обґрунтувати модель навчально-ігрового середовища для виховання емоційно-вольових якостей дітей молодшого шкільного віку.

Поставлені завдання реалізовували за допомогою таких **методів дослідження**:

- теоретичний аналіз літературних джерел з проблем фізичного виховання, виховання емоційно-вольових якостей та організації ігрового середовища;

- соціологічні методи дослідження;
- педагогічні методи дослідження (педагогічний експеримент, педагогічне спостереження);
- методики оцінки рівня фізичного розвитку та фізичної підготовленості;
- метод психодіагностики емоційно-вольових якостей за допомогою 12-факторного опитувальника Р. Кеттела та Р. Коана;
- методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів:

- обґрунтовано та апробовано модель навчально-ігрового середовища як цілісної системи, що передбачає теоретико-методологічний, психолого-педагогічний і технологічний блоки, в якій виховання емоційно-вольових якостей виступає як системотворчий чинник;
- доведено потребу організації навчально-ігрового середовища у комплексі засобів фізичного виховання для розвитку емоційно-вольових якостей дітей молодшого шкільного віку;
- розкрито особливості зв'язків між компонентами навчально-ігрового середовища, врахування яких дозволяє забезпечити виховання емоційно-вольових якостей у навчанні молодших школярів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у впровадженні та апробації моделі навчально-ігрового середовища як цілісної системи, що передбачає теоретико-методологічний, психолого-педагогічний і технологічний блоки, в якій виховання емоційно-вольових якостей виступає як системотворчий фактор; розробці й експериментальній перевірці педагогічної технології організації навчально-ігрового середовища у навчанні молодших школярів.

Модель навчання в навчально-ігровому середовищі впроваджено в практику загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківська, зокрема у навчально-виховному комплексі “Загальноосвітня школа-ліцей № 23 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника” та Івано-Франківській ЗОШ I-III ступенів № 18, про що свідчать акти впровадження (акт № 24 від 05.02.2007; акт № 90^а від 10.03.2007).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в педагогічний процес вищих педагогічних навчальних закладів I–IV рівнів акредитації: Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту (акт № 24 від 12.02.2007), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (акт № 01-08-63 від 26.01.2007), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт № 27 від 29.01.2007) для викладання навчальних

дисциплін “Теорія і методика фізичного виховання”, “Педагогіка”. “Оздоровчо-виховна робота в закладах освіти”.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл; при підготовці майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання; для проведення методичних об'єднань, курсів підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури і початкових класів.

Особистий внесок автора полягав у розробці стратегії досліджень за темою дисертації – самостійному визначенні напрямку, мети, завдань дослідження; розробці й апробації моделі навчально-ігрового середовища для виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів, у проведенні педагогічних спостережень і педагогічного експерименту, обробці й аналізі отриманих результатів, написанні дисертації. Усі наукові публікації виконано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено шляхом їх оприлюднення на наукових конференціях різного рівня, зокрема міжнародних “Молода спортивна наука України” (Львів, 2004-2006), “Актуальні проблеми особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу в системі безперервної освіти” (Кременець, 2004), “Роль фізичної культури як вагомого фактора покращення стану здоров'я населення і модифікації стилю життя” (Івано-Франківськ, 2006), Всеукраїнській “Українська етнопедагогіка у контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання” (Івано-Франківськ, 2005) та щорічних звітних наукових конференціях кафедри теорії та методики дошкільної освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2004–2006).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження опубліковано в навчально-методичному посібнику “Моделювання навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури в початковій школі” (2007) та в 9 авторських працях, 5 з яких надруковано в наукових фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Матеріали дослідження викладені на 192 сторінках друкованого тексту, містять 23 таблиці, 53 рисунки, 5 додатків. У дисертації використано 235 джерел, з яких 32 – іноземних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано завдання, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, зазначено апробацію основних положень дисертації і впровадження її результатів у практику, подано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі "Навчально-ігрове середовище у системі фізичного виховання учнів початкової школи" проаналізовано та узагальнено теоретичні й експериментальні дослідження з проблеми вивчення взаємозв'язку емоційних і вольових якостей; уточнено сутність емоційно-вольових якостей; виділено основні структурні компоненти навчально-ігрового середовища та особливості його формування в навчанні молодших школярів.

Виховання особистісних емоційно-вольових якостей відбувається за умов, з-поміж яких можна виокремити дві групи – внутрішні (природні задатки, захоплення людини) і зовнішні (виховання, вплив середовища).

Визначаючи вплив внутрішніх чинників, ми спиралися на погляди вчених щодо розвитку природних задатків людини, які визначаються зовнішніми, середовищними умовами. Адже вплив середовища, сприяючи позитивним відгукам внутрішньої сфери особистості, стимулює її активність і розвиток потенцій, закладених у генетичній програмі людини.

Визнання середовища активним зовнішнім чинником, що є важливим для розвитку особистості, було основою низки досліджень у філософії, соціальній психології та педагогіці.

Суттєві аспекти педагогізації середовища, його функції, структуру, специфіку діяльності та спілкування дітей у середовищі розглядаються у дослідженнях вчених В. Бочарової (1991); Ю. Бродського (1993); Л. Лохвицької (2000); Ю. Мануйлова (2002); Л. Новікової (1985) та ін.

Складові середовища (предметно-просторове оточення, система розвивальних відносин, активність дитини) доцільно розглядати як компоненти структури навчально-ігрового середовища і в початковому навчанні, оскільки його терміни зміщено на шестирічний вік дитини.

У дослідженні навчально-ігрове середовище стосовно дітей молодшого шкільного віку розглядаємо в контексті того, що ігрове оточення слугує перехідним до навчання, тобто таким середовищем, у якому, по-перше, легшою, цікавішою є пізнавальна діяльність дітей; по-друге, максимально стимулюється творча активність особистості дитини до її структури; по-третє, розвиваються емоційно-вольові якості в руслі вольової сфери. Навчально-ігрове середовище у початковому навчанні

розглядаємо як навчальне за метою і змістом та ігрове за формою оточення, що сприяє вихованню емоційно-вольових якостей молодших школярів шляхом їх поступового залучення в навчальну діяльність і задоволення особистісних потреб у грі.

Проте у літературі недостатньо висвітлено питання виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, а також відсутня методика фізичного виховання молодших школярів у навчально-ігровому середовищі.

У другому розділі “Методи та організація дослідження” викладено особливості чотирьохетапної організації та методика дослідження.

Під час першого етапу (листопад 2003 – лютий 2004 р.) дослідницьку роботу було спрямовано на вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз діяльності шкіл м. Івано-Франківська та області. У результаті визначено мету, предмет, завдання, розроблено методичну базу і схему дослідження.

На другому етапі (березень – травень 2004 р.) було проведено констатуючий педагогічний експеримент. Його мета полягала у зборі інформації про рівні фізичної підготовленості та емоційно-вольових якостей молодших школярів.

Експеримент проводили на базі навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня школа-ліцей № 23 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника”, Івано-Франківської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 18, Палагицької ЗОШ І–ІІ ступенів Тлумацького району Івано-Франківської області. В експерименті взяли участь діти 7–8 років, що навчаються в других класах (188 осіб, у т. ч. 88 хлопчиків та 100 дівчаток). Матеріал дослідження збирала автор.

Тести підбиралися таким чином, щоб усебічно охарактеризувати структуру рухової підготовленості школярів означеного віку.

Під час дослідження рівня фізичної підготовленості школярів визначали рівень розвитку витривалості (біг 1000 м), сили (згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі), швидкісно-силових якостей (стрибок у довжину з місця), швидкості (біг на 30 м), спритності (човниковий біг 4х9 м) та гнучкості (нахил тулуба вперед з положення сидячи). Також оцінювали рівень розвитку емоційно-вольових якостей за допомогою 12-факторного опитувальника Р. Кеттела та Р. Коана.

Результати констатуючого експерименту підлягали математико-статистичній обробці й були використані під час формулюючого експерименту для порівняльного аналізу та доведення ефективності авторської моделі навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури.

Третій етап (вересень 2004 – травень 2005 р.) полягав у розробці моделі навчально-ігрового середовища та її апробації впродовж формуючого експерименту.

Експеримент проводили на базі навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня школа-ліцей № 23 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника”. В експерименті брали участь 54 учні третіх класів (29 дівчаток і 25 хлопчиків), яких було поділено на контрольну (14 дівчаток і 13 хлопчиків) й експериментальну (15 дівчаток і 12 хлопчиків) групи.

Четвертий етап (вересень 2005 – жовтень 2006 р.) передбачав експериментальну перевірку ефективності розробленої авторської моделі навчально-ігрового середовища шляхом порівняння вихідного і кінцевого рівнів фізичної підготовленості та розвитку емоційно-вольових якостей дітей 8–9 років, обробку експериментального матеріалу, апробацію основних положень дисертації на наукових конференціях, літературне оформлення тексту дисертації.

Ефективність корекційного впливу перевіряли за схемою: констатуючий замір у контрольній та експериментальній групах; корекційно-розвивальна робота; діагностичний замір в обох групах, порівняння.

У третьому розділі “Педагогічне моделювання навчально-ігрового середовища в навчанні молодших школярів” відображено результати констатуючого експерименту та факторного аналізу взаємозв’язків емоційно-вольових якостей та рівня фізичної підготовленості учнів других класів.

Факторний аналіз структури рухової та емоційно-вольової сфери 7- та 8-річних дітей дозволив виявити, що незалежно від віку і статі їхня діяльність визначається шістьма основними чинниками. Взаємозв’язок параметрів фізичної та емоційно-вольової діяльності у загальній структурі з віком змінюється, однак знаходиться весь час у достатньо тісному, достовірному взаємозв’язку і взаємовпливі.

У дослідженні змодельовано навчально-ігрове середовище, побудоване за блочним принципом, що передбачає три взаємопідпорядковані й взаємозумовлені блоки: теоретико-методологічного (визначає мету, вихідні теоретичні положення і компоненти середовища); психолого-педагогічного (репрезентує психолого-педагогічні принципи побудови навчально-ігрового середовища, зміст діяльності педагога з організації середовища та форми його функціонування в початковому навчанні) і технологічного (визначає технологію організації цього середовища на уроці шляхом формулювання завдань з організації навчально-ігрового середовища на кожному етапі, обґрунтування структури навчання в умовах навчально-

ігрового середовища, здійснення моніторингу процесу розвитку емоційно-вольових якостей) (рис. 1).

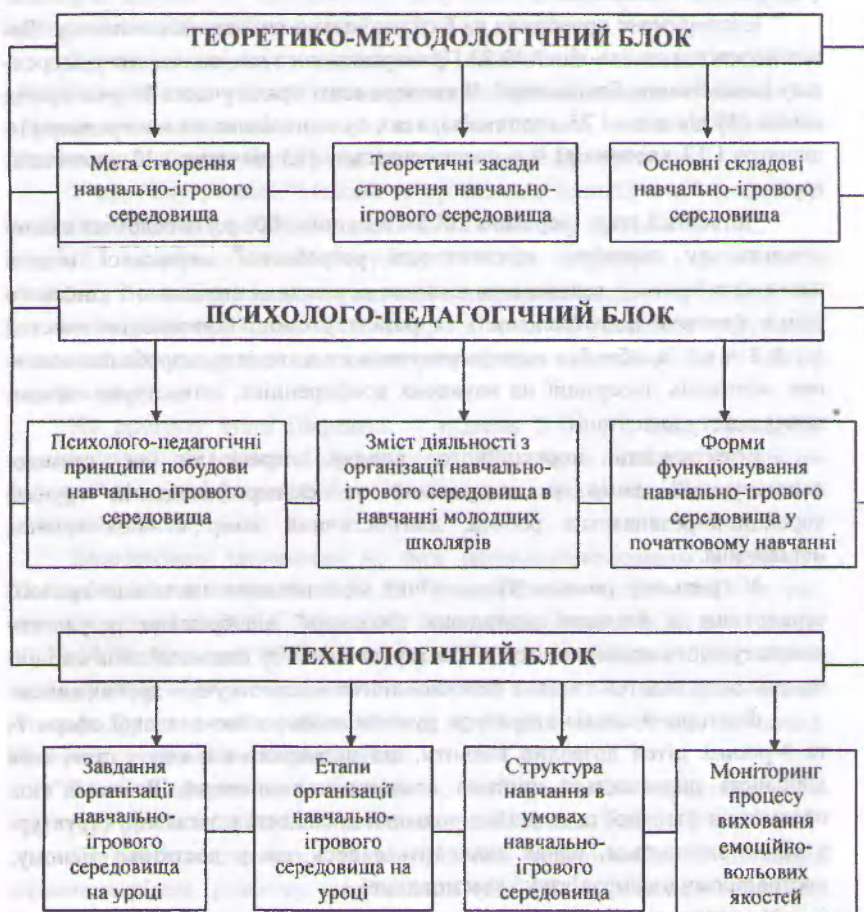

Рис. 1. Модель навчально-ігрового середовища в навчанні дітей молодшого шкільного віку

У процесі дослідження розробили технологію виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів у процесі розвитку фізичних якостей та формування рухових навичок на уроках фізичної культури.

У технології організації навчально-ігрового середовища виділяємо:

– визначення загальної мети організації навчально-ігрового середовища – виховання емоційно-вольових якостей учнів;

– забезпечення ієрархії завдань і формулювання з-поміж них провідного на кожному етапі організації, що передбачає певну структуру навчання в навчально-ігровому середовищі;

– визначення форм організації навчання в навчально-ігровому середовищі;

– оцінку і корекцію процесу й результатів розвитку емоційно-вольових якостей молодших школярів у навчально-ігровому середовищі.

У четвертому розділі “Психолого-педагогічні основи формування емоційно-вольових якостей у молодшому шкільному віці” відображено результати аналізу рівня емоційно-вольових якостей та фізичної підготовленості учнів третіх класів.

Як свідчать дані таблиці 1, за період експерименту у переважній більшості учнів експериментальної групи відбулися значні зміни у показниках рівня розвитку фізичних якостей.

Таблиця 1

**Зміни показників фізичної підготовленості
учнів третіх класів під час експерименту**

		Хлопчики				Дівчатка			
Групи	Етапи	n	M _x	± S _{max}	P	n	M _x	± S _{max}	P
Біг 30 м, с									
ЕГ	ВД	12	6,9	0,07	<0,001	15	7,3	0,07	<0,001
	КД		5,8	0,08			6,1	0,09	
КГ	ВД	13	6,8	0,12	<0,05	14	7,2	0,11	<0,001
	КД		6,5	0,11			6,7	0,07	
Човниковий біг 4х9 м, с									
ЕГ	ВД	12	12,3	0,06	<0,001	15	12,8	0,11	<0,001
	КД		11,2	0,07			11,2	0,08	
КГ	ВД	13	12,2	0,07	<0,5	14	12,7	0,09	<0,001
	КД		11,6	0,09			11,9	0,09	
Біг 1000 м, хв, с									
ЕГ	ВД	12	7,01	0,09	<0,001	15	7,48	0,12	<0,001
	КД		5,27	0,12			6,15	0,13	
КГ	ВД	13	7,09	0,15	<0,001	14	7,55	0,17	<0,5
	КД		6,41	0,11			7,16	0,13	
Стрибок у довжину з місця, см									
ЕГ	ВД	12	117,9	1,43	<0,001	15	112,4	1,81	<0,001
	КД		148,7	3,57			136,3	4,12	

Продовження таблиці 1

КГ	ВД	13	119,2	1,47	<0,001	14	110,8	1,53	<0,01
	КД		130,4	4,06			121,5	3,65	
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі									
ЕГ	ВД	12	12,7	0,6	<0,001	15	7,6	0,54	<0,001
	КД		16,2	0,51			9,1	0,52	
КГ	ВД	13	12,54	0,47	<0,5	14	7,5	0,45	<0,001
	КД		14,9	0,48			8,7	0,48	
Гнучкість у нахилі вперед з положення сидячи, см									
ЕГ	ВД	12	7,58	0,29	<0,001	15	10,3	0,45	<0,001
	КД		10,0	0,32			13,9	0,40	
КГ	ВД	13	7,63	0,41	<0,01	14	10,0	0,59	<0,5
	КД		8,9	0,42			11,6	0,48	

Примітки: ЕГ – експериментальна група; КГ – контрольна група; ВД – вихідні дані; КД – дані, отримані в кінці експерименту.

Абсолютний приріст швидкості в школярів експериментальної групи складав у хлопчиків 15,9%, у дівчаток – 16,4%, тоді як у хлопчиків контрольної групи цей показник дорівнював 4,4%, а в дівчаток – 6,9%.

За час експерименту відбулися позитивні зміни в показниках, що характеризують спритність. Хлопчики і дівчатка експериментальної групи до кінця навчального року досягли значних зрушень у човниковому бігу 4х9 м ($P<0,001$) (табл. 1). Водночас варто зазначити, що школярі контрольної групи до кінця навчального року статистично достовірно мали нижчі результати ($P<0,01-0,001$). Перевага школярів експериментальної групи зумовлена вищими темпами приросту результатів у човниковому бігу 4х9 м. Так, в експериментальній групі вони становили до кінця навчального року в хлопчиків 8,9%, у дівчаток – 12,5%; в контрольній групі відповідно – 4,9% і 6,3%.

З високим ступенем достовірності відбулися зрушення в розвитку витривалості. У відносних величинах відмінності в темпах приросту витривалості становили у школярів експериментальної групи 22,3% у хлопчиків і 19,9% у дівчаток, а в школярів контрольної групи – 6,6% і 8,2% відповідно (табл. 1).

Абсолютний приріст швидкісно-силових якостей за навчальний рік у хлопчиків експериментальної групи у стрибку в довжину з місця становив 36,8 см, у дівчаток – 24 см, що у процентному відношенні надає перевагу школярам експериментальної групи порівняно з контрольною групою більше ніж у два рази – 26,1% і 9,4%; 21,2% і 9,7% (табл. 1).

Порівняння величин, що характеризують темпи приросту силових якостей, виявило вищі річні зрушення в показниках хлопчиків і дівчаток експериментальної групи – 27,6 і 19,7%. У школярів контрольної групи цей показник складав 18,8 та 16,0% відповідно (табл. 1).

За період експерименту в хлопчиків і в дівчаток експериментальної групи гнучкість за результатами нахилу вперед зросла на 31,9 і 35% відповідно (табл. 1). У контрольній групі гнучкість також дещо зросла: за навчальний рік у хлопчиків вона збільшилася на 1,27 см, у дівчаток – на 1,6 см. Однак в усіх випадках ці зміни статистично недостовірні ($P < 0,5$).

Абсолютний приріст показників розвитку емоційно-вольових якостей за навчальний рік різний у школярів експериментальної та контрольної груп. Найбільший приріст показників в учнів експериментальної групи спостерігався в розвитку врівноваженості (27,5%), емоційної стійкості (21,6%) та самоконтролю (13,1%). Покращення рівня розвитку цих якостей у школярів контрольної групи значно менше – урівноваженість знизилася на 11%, емоційна стійкість – підвищилася на 7,7%, рівень самоконтролю збільшився на 1,58% (табл. 2).

Таблиця 2

Зміни показників розвитку емоційно-вольових якостей учнів третіх класів під час педагогічного експерименту

Емоційно-вольові якості	Група	Етап	n	M_x	S_{mx}	P
Емоційна стійкість	ЕГ	ВД	27	5,1	0,37	<0,05
		КД		6,2	0,37	
	КГ	ВД	27	5,2	0,37	>0,05
		КД		5,8	0,37	
Врівноваженість	ЕГ	ВД	27	4,0	0,27	<0,01
		КД		5,1	0,32	
	КГ	ВД	27	4,5	0,42	>0,05
		КД		4,0	0,37	
Самоконтроль	ЕГ	ВД	27	6,1	0,26	<0,01
		КД		6,9	0,21	
	КГ	ВД	27	6,3	0,37	>0,05
		КД		6,4	0,37	
Дисциплінованість	ЕГ	ВД	27	6,2	0,16	<0,05
		КД		6,8	0,23	
	КГ	ВД	27	6,3	0,31	>0,05
		КД		6,4	0,37	
Тривожність	ЕГ	ВД	27	4,7	0,31	>0,05
		КД		4,3	0,37	

Продовження таблиці 2

Напруженість	КГ	ВД	27	4,5	0,26	>0,05
		КД		4,8	0,37	
	ЕГ	ВД	27	5,0	0,26	>0,05
		КД		5,3	0,42	
М'якостердя	КГ	ВД	27	5,1	0,47	>0,05
		КД		5,8	0,37	
	ЕГ	ВД	27	6,1	0,26	>0,05
		КД		6,3	0,37	
	КГ	ВД	27	6,2	0,31	>0,05
		КД		6,3	0,42	

Примітки: ЕГ – експериментальна група; КГ – контрольна група; ВД – вихідні дані; КД – дані, отримані в кінці експерименту.

В учнів контрольної групи на 13,7% зросла напруженість. В експериментальній групі цей показник становить 4%. Водночас у школярів експериментальної групи суттєво знизилася тривожність – на 8,5%, тоді як у контрольній групі вона збільшилася на 11,6%.

Отож за результатами дослідження можливостей виховання емоційно-вольових якостей учнів початкових класів у навчально-ігровому середовищі дійшли висновку, що організація навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури за запропонованою нами моделлю сприяє формуванню позитивного ставлення до навчальних уроків загалом, а також підвищенню рівня розвитку емоційно-вольових якостей, зменшенню тривожності в учнів експериментальної групи порівняно з контрольною групою зокрема.

У п'ятому розділі "Аналіз і узагальнення результатів дослідження" подано три групи даних: дані, які підтверджують; дані, що доповнюють відомі розробки, та нові відомості досліджуваної проблематики.

У результаті проведеного педагогічного дослідження:

- підтверджено думку (А. Артюшенко, 2003; В. Баландін, 2000; Л. Волков, 2003; К. Козлова, 1996; С. Сембрат, 2003; Т. Шульга, 1986), що існує взаємозв'язок параметрів, які визначають фізичний розвиток, фізичну підготовленість та емоційно-вольові якості хлопчиків і дівчаток;

- проведений педагогічний експеримент підтвердив думку вчених (Л. Харченко, 2004; О. Кругляк, 2005) щодо доцільності використання рухливих ігор для підвищення рівня фізичних та емоційно-вольових якостей дітей 8–9 років.

- доповнено дані (Е. Вільчковський, 1998; П. Коханець, 2006; О. Куц, 2003) про особливості вікового розвитку фізичних та емоційно-

вольових якостей дітей 8–9-річного віку, що характеризуються гетерохронністю у своєму розвитку, а також наявністю сенситивних періодів.

– уперше встановлено особливості впливу навчально-ігрового середовища під час уроків фізичної культури на виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів.

Результати дослідження стали основою для розробки методики поєднаного впливу на фізичну та емоційно-вольову сферу молодших школярів відповідно до вікових особливостей у процесі фізичного виховання.

Уперше встановлено особливості змін показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та емоційно-вольових якостей під впливом навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури в початковій школі.

ВИСНОВКИ

Одержані у процесі дослідження результати дають підстави для таких висновків:

1. Аналіз літературних джерел, вивчення практичного досвіду роботи вчителів загальноосвітніх шкіл з фізичного виховання та результати спеціально проведених досліджень показали:

– існує суперечність між обсягом нагромадженої інформації щодо застосування рухливих ігор у фізичному вихованні молодших школярів та нерозробленістю методики організації навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури для виховання емоційно-вольових і фізичних якостей молодших школярів;

– для організації навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури важливе значення має врахування таких чинників: неоднорідність морфофункціональних показників дитячого організму, особливості тілобудови, тип вищої нервової діяльності, відмінності в прояві сенситивних періодів розвитку фізичних якостей, обсяг рухової активності та рівень фізичної працездатності.

2. Встановлено, що організація навчально-ігрового середовища в початковому навчанні відкриває значні можливості для розвитку емоційно-вольових якостей дітей означеної вікової групи. Водночас вивчення теоретичного аспекту проблеми, результати аналізу навчально-методичної літератури, передового педагогічного досвіду з проблем застосування рухливих ігор свідчать, що розвивальні можливості навчально-ігрового середовища використовуються не сповна, передусім у зв'язку з недостат-

нім опрацюванням питань організації такого середовища в навчанні молодших школярів.

3. Розроблено модель навчально-ігрового середовища, що передбачає три взаємопідпорядковані та взаємозумовлені блоки: теоретико-методологічний (визначає мету, вихідні теоретичні положення і компоненти середовища); психолого-педагогічний (репрезентує психолого-педагогічні принципи побудови навчально-ігрового середовища, зміст діяльності педагога з організації середовища та форми його функціонування в початковому навчанні) і технологічний (визначає технологію організації цього середовища на уроці шляхом формулювання завдань з організації навчально-ігрового середовища на кожному етапі, обґрунтування структури навчання в умовах навчально-ігрового середовища, здійснення моніторингу процесу розвитку емоційно-вольових якостей).

4. Факторний аналіз структури рухової та емоційно-вольової сфери 8- та 9-річних дітей дозволив встановити, що незалежно від віку й статі їхня діяльність визначається шістьма основними чинниками. Внесок кожного з них у загальну дисперсію вибірки в різні вікові періоди відмінний, що має принципове значення для обґрунтування складу засобів та їхнього нормування. Ідентифікація цих чинників практично однотипна: швидкісні, швидкісно-силові, силові якості, витривалість, спритність, гнучкість та емоційно-вольові якості.

Параметри фізичної та емоційно-вольової діяльності в загальній структурі з віком змінюються, однак перебувають увесь час у досить тісному достовірному взаємозв'язку.

5. У результаті вивчення фізичної підготовленості молодших школярів встановлено:

- з 7 до 9 років фізичний розвиток дітей відбувається гетерохронно, зазвичай за висхідною кривою; чітко виражені не лише вікові, але й статеві відмінності в результатах, які показують молодші школярі;

- виявлено значну кількість школярів, які мають низький рівень фізичної підготовленості (21–29%), що свідчить про помилковість методики оцінки фізичної підготовленості за середнім показником, оскільки за узагальненим середнім значенням приховується значний відсоток школярів з низькими характеристиками фізичної підготовленості;

- найсприятливіші періоди в розвитку фізичних якостей молодших школярів такі: у розвитку швидкості, сили, швидкісно-силових якостей, спритності – вік від 8 до 9 років; у вихованні гнучкості й витривалості у хлопчиків – від 8 до 9 років, у дівчаток – від 7 до 8 років;

– навчання на уроках фізичної культури за розробленою моделлю навчально ігрового-середовища сприяє значним зрушенням у розвитку всіх фізичних якостей: у розвитку швидкісних якостей – на 15,9–16,4%; спритності – на 8,9–12,5%; витривалості – 19,9–22,4%; швидкісно-силових якостей – на 21,2–26,1%; сили – на 19,7–27,6%; гнучкості – на 31,9–35%.

6. Найбільший абсолютний приріст показників розвитку емоційно-вольових якостей школярів експериментальної групи за навчальний рік спостерігався у розвитку врівноваженості (27,5%, $P < 0,001$), емоційної стійкості (21,6%, $P < 0,05$) та самоконтролю (13,1%, $P < 0,01$). У контрольній групі ці показники значно нижчі й статистично недостовірні ($P > 0,05$): урівноваженість знизилася на 11%, емоційна стійкість підвищилася на 7,7%, рівень самоконтролю збільшився на 1,58%.

7. У результаті педагогічного експерименту доведено необхідність підвищення фізичної підготовленості школярів у навчально-ігровому середовищі двома етапами, метою яких є подальший розвиток фізичних якостей, покращення фізичного стану та виховання емоційно-вольових якостей учнів.

8. З'ясовано, що взаємодія рухової та емоційно-вольової активності є невід'ємним компонентом усебічного гармонійного розвитку дітей. Її позитивний вплив на розвиток молодшого школяра як особистості проявляється у формуванні впевненості у власних можливостях, здатності комфортно почуватися в різних умовах навколишнього середовища.

8. Виявлено такі особливості ігрової діяльності, які сприяють вихованню емоційно-вольових якостей молодших школярів: різноманітність предметного змісту рухливих ігор; емоційна привабливість, що забезпечує мотивацію до позитивної взаємодії із соціумом; практичну спрямованість на творчість, яка сприяє самореалізації; досвід індивідуального переживання унікальних соціальних ролей та навички соціально адекватної поведінки.

Проведене дослідження створює сприятливий ґрунт для подальших наукових розробок щодо окремих аспектів розвитку феномену емоційно-вольових якостей: побудови цілісної психокорекційної системи для розвитку емоційно-вольових якостей в умовах моделювання навчально-ігрового середовища в навчанні дітей різних вікових груп; особливостей прояву емоційно-вольової сфери в дітей з обмеженими фізичними можливостями.

БІБЛІОТЕКА
ДЛЯ ДІТЕЙ
УНІВЕРСИТЕТУ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ПРАЦЬ

1. Карачевська Н.В. Моделювання навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури в початковій школі: Навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ, 2007. – 105 с.
2. Карачевська Н.В. Корекція тривожності та страхів у молодшому шкільному віці засобами фізичного виховання // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2004. – Вип. 8. – Т. 3. – С.148–151.
3. Карачевська Н.В. Кореляція рівня розвитку емоційно-вольових якостей шести-семирічних дітей й рівня фізичної підготовленості // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. ст.– Х., 2005. – Вип. 8. – С.279–282.
4. Карачевська Н.В. Організація навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури в початковій школі // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2005. – Вип. 9. – Т. 4. – С.326–330.
5. Карачевська Н.В. Моделювання навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури в початковій школі // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10. – Т. 1. – С.35–40.
6. Карачевська Н.В. Принципи організації навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури з молодшими школярами // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наук. моногр. / За ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2006. – №4. – С.61–64.
7. Карачевська Н.В. Чинники успішного навчання шестиліток: стан і проблеми // Вісник Прикарпатського університету. Сер.: Педагогіка.– Івано-Франківськ, 2003. – Вип. 9. – С.25–30.
8. Карачевська Н.В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з шестирічними першокласниками // Актуальні проблеми гуманітарної освіти: Зб. наук. праць. – К.; Кременець, 2004. – С. 215–217.
9. Карачевська Н.В. Діагностика готовності шестирічних першокласників до навчання у школі // Науковий вісник Чернівецького університету. Сер.: Педагогіка та психологія.– Чернівці, 2005. – Вип. 256. – С.72–76.
10. Карачевська Н. В. Народні рухливі ігри як засіб фізичного виховання здорового покоління України // Українська етнопедagogіка у контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 254–258.

АНОТАЦІЇ

Карачевська Надія Володимирівна. Навчально-ігрове середовище як важливий чинник виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів на уроках фізичної культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення; Львівський державний університет фізичної культури, 2007 рік.

Дисертація присвячена проблемі організації навчально-ігрового середовища на уроках фізичної культури для виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання молодших школярів на уроках фізичної культури; предмет дослідження – виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів у навчально-ігровому середовищі; мета дослідження – розробити та апробувати модель навчально-ігрового середовища з використанням рухливих ігор для виховання у молодших школярів емоційно-вольових якостей.

Наукова новизна полягає в тому, що розроблено та апробовано модель навчально-ігрового середовища як цілісної системи, що включає теоретико-методологічний, психолого-педагогічний і технологічний блоки, в якій виховання емоційно-вольових якостей виступає як системотворчий фактор; доведено потребу організації навчально-ігрового середовища у комплексі засобів фізичного виховання для розвитку емоційно-вольових якостей дітей молодшого шкільного віку; розкрито особливості зв'язків між компонентами навчально-ігрового середовища, врахування яких дозволяє забезпечити виховання емоційно-вольових якостей у навчанні.

У результаті дослідження розроблено модель навчально-ігрового середовища для виховання емоційно-вольових якостей молодших школярів на уроках фізичної культури; розроблену модель впроваджено у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківська.

Ключові слова: фізичне виховання, рухливі ігри, емоційно-вольові якості, молодші школярі, модель, навчально-ігрове середовище, засоби фізичного виховання.

Карачевская Надежда Владимировна. Учебно-игровая среда как важный фактор воспитания эмоционально-волевых качеств младших школьников на уроках физической культуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02

Львівського державного
університету фізичної
культури

физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Львовский государственный университет физической культуры, Львов, 2007 год.

Диссертация посвящена проблеме организации учебно-игровой среды на уроках физической культуры для воспитания эмоционально-волевых качеств младших школьников.

Объект исследования – физическое воспитание младших школьников на уроках физической культуры.

Предмет исследования – воспитание эмоционально-волевых качеств младших школьников в учебно-игровой среде.

Цель исследования – разработать и апробировать модель учебно-игровой среды с использованием подвижных игр для воспитания у младших школьников эмоционально-волевых качеств.

Научная новизна заключается в том, что разработана и апробирована модель учебно-игровой среды как целостной системы, которая включает теоретико-методологический, психолого-педагогический и технологический блоки, в которой воспитание эмоционально-волевых качеств выступает как системообразующий фактор; доказана необходимость организации учебно-игровой среды в комплексе средств физического воспитания для развития эмоционально-волевых качеств детей младшего школьного возраста; раскрыты особенности связей между компонентами учебно-игровой среды, учет которых позволяет обеспечить воспитание эмоционально-волевых качеств в обучении.

Во введении обоснована актуальность проблемы, определен объект, предмет, цель и задачи исследования, описана научная новизна, практическое значение полученных результатов, отмечена апробация результатов исследования и внедрение их в практику, представлены структура и объем диссертации.

В первом разделе проанализированы и обобщены теоретические и экспериментальные исследования по проблеме изучения взаимосвязи эмоциональных и волевых качеств; уточнена сущность эмоционально-волевых качеств; выделены главные структурные компоненты учебно-игровой среды и особенности ее формирования в обучении младших школьников.

Во втором разделе изложены особенности четырехэтапной организации и методика исследования, а также охарактеризованы методы исследования: теоретический анализ литературных источников, социологические и педагогические методы, оценка уровня физического развития и физической подготовленности, психодиагностика эмоционально-волевых качеств, методы математической статистики.

В констатирующем эксперименте определен уровень физической подготовленности и эмоционально-волевых качеств младших школьников, проведен факторный анализ их взаимосвязи.

Разработана и экспериментально обоснована модель учебно-игровой среды, состоящая из трех блоков: теоретико-методологического (определяет цель, исходные теоретические положения и компоненты среды), психолого-педагогического (представляет психолого-педагогические принципы построения учебно-игровой среды, содержание деятельности педагога по организации среды и формы ее функционирования в начальном обучении) и технологического (определяет технологию организации этой среды на уроке путем формулирования заданий по организации учебно-игровой среды на каждом этапе, обоснование структуры обучения в условиях учебно-игровой среды, проведение мониторинга процесса развития эмоционально-волевых качеств).

Разработанная в результате исследования модель учебно-игровой среды для воспитания эмоционально-волевых качеств младших школьников на уроках физической культуры внедрена в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных школ г. Ивано-Франковска.

Ключевые слова: физическое воспитание, подвижные игры, эмоционально-волевые качества, младшие школьники, модель, учебно-игровая среда, средства физического воспитания.

Karachevska Nadya Volodymyrivna. Educational-playing environment as a factor of education of emotional and volitional qualities of junior pupils at the lessons of physical training. – Manuscript.

Dissertation for searching the scientific degree of Candidate of Physical Education and Sport Sciences in speciality 24.00.02 – physical culture, physical education of different groups of population; Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2007.

Dissertation is devoted to the problem of organization of the educational-playing environment at the lessons of physical training for education of emotional and volitional qualities of junior pupils.

The researched object is physical education of junior schoolchildren on the lessons of physical training; the researched subject is education of emotionally volitional qualities of junior schoolchildren in an educational-playing environment; the purpose of the research is to develop and approve the model of the educational-playing environment with the use of moving games for education of emotionally volitional qualities in junior schoolchildren.

A scientific novelty. The model of the educational-playing environment as an integral system which includes theoretical and methodological, psycho-

pedagogical and technological blocks, in which education of emotional and volitional qualities come forward as a system-forming factor is developed and approved; the need of the organization of educational-playing environment in the complex of facilities of physical education for development of emotionally volitional qualities of children of junior school age is proved; the features of dialectical connections between the components of the educational-playing environment, which allows to provide the education of emotional and volitional qualities in study are exposed.

As a result of the research the model of the educational-playing environment for the education of emotional and volitional qualities of junior pupils at the lessons of physical training is developed; the worked out model is inculcated in the educational process of schools of Ivano-Frankivsk.

Key words: physical education, mobile games, emotionally volitional qualities, junior schoolchildren, model, educational-playing environment, facilities of physical education.